

**Yhdistetyt asiat T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02,
T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 ja T-136/02**

**Bolloré SA ym.
vastaan
Euroopan yhteisöjen komissio**

Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Itseäljentävän paperin markkinat – Sakkojen määrän laskennasta annetut suuntaviivat – Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto – Rikkomisen vakavuus – Sakon korottaminen ehkäisevässä tarkoituksessa – Raskauttavat seikat – Lieventävät seikat – Yhteistyötiedonanto

Yhteisöjen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen tuomio (viides jaosto)
26.4.2007 II - 965

Tuomion tiivistelmä

1. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Puolustautumisoikeuksien kunnioittaminen – Oikeus tutustua asiakirjoihin
(EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetus N:o 17)*
2. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen – Sellaisten todisteiden jättäminen huomiotta, joita ei ole annettu tiedoksi yritykselle, jolle päätös on osoitettu
(EY 81 artiklan 1 kohta)*

3. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen – Päätös eroaa väitetiedoksiannosta – Puolustautumisoikeuksien loukkaaminen – Edellytys*
(EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetus N:o 17)
4. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaa ei voida soveltaa – Yhteisön oikeuden yleisten oikeusperiaatteiden sovellettavuus*
(Neuvoston asetuksen N:o 17/19 artiklan 2 kohta)
5. *Toimielinten säädökset, päätökset ja muut toimet – Harkintavaltaa käyttäen tehdyt toimet – Hallintosubjektille annettujen takeiden noudattaminen*
6. *Kilpailu – Yhteisön oikeussäännöt – Tytäryhtiö rikkoo kilpailusääntöjä – Emoyhtiön vastuuseen joutumisen edellytykset*
(EY 81 artiklan 1 kohta)
7. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen – Kartelliin osallistuneiden muiden yritysten lausuntojen käyttäminen todisteena*
(EY 81 artikla; neuvoston asetuksen N:o 17/11 artikla)
8. *Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Yrityksen osallistuminen kilpailua rajoittaviin aloitteisiin*
(EY 81 artiklan 1 kohta)
9. *Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Yrityksen vastuuseen joutuminen*
(EY 81 artiklan 1 kohta)
10. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Komission päätös, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen – Näyttö, joka on esitettävä*
(EY 81 artiklan 1 kohta)
11. *Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Yhdenmukaistettu menettelytapa – Käsite*
(EY 81 artiklan 1 kohta)

12. *Kilpailu – Yhteisön oikeussäännöt – Kilpailusääntöjen rikkomiset – Sakot – Määrittäminen – Perusteet – Sakkojen yleisen suuruusluokan nostaminen
(EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)*

13. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Väitetiedoksianto – Välttämätön sisältö
(EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetus N:o 17)*

14. *Kilpailu – Hallinnollinen menettely – Väitetiedoksianto – Välttämätön sisältö
(EY 81 artiklan 1 kohta ja EY 229 artikla; neuvoston asetuksen N:o 17 17 artikla ja 19 artiklan 1 kohta)*

15. *Kilpailu – Kartellit tai muut yhteistoimintajärjestelyt – Kielto – Kilpailusääntöjen rikkomiset – Sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, joita voidaan käsitellä yhtenä kokonaisuutena pidettävänä rikkomisena
(EY 81 artiklan 1 kohta)*

16. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus
(EY 81 artiklan 1 kohta; komission tiedonanto 98/C 9/03)*

17. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Todellinen vaikutus markkinoihin
(Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 98/C 9/03)*

18. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Lieventävät seikat
(Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 98/C 9/03)*

19. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus
(Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)*

20. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen
(Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta)*

21. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta*)
22. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen*
(*EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonannot 96/C 207/04 ja 98/C 9/03*)
23. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen*
(*EY 81 artiklan 1 kohta; neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 98/C 9/03*)
24. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Raskauttavat seikat*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 2 kohta*)
25. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Lieventävät seikat*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 3 kohta*)
26. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Lieventävät seikat*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta*)
27. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Rikkomisen vakavuus – Lieventävät seikat*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 98/C 9/03 3 kohdan kolmas luetelmakohta*)
28. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittäminen – Sakon määräämättä jättäminen tai sakon alentaminen vastineena rikkomisesta syytetyn yrityksen yhteistyöstä*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonanto 96/C 207/04*)

29. *Kilpailu – Sakot – Sakkojen määrä – Sakkojen suuruuden määrittämisperusteet – Sakon määrän alentaminen vastineena rikkomisesta syytetyn yrityksen yhteistyöstä*
(*Neuvoston asetuksen N:o 17 11 artiklan 4 ja 5 kohta ja 15 artiklan 2 kohta; komission tiedonannon 96/C 207/04 D kohdan 2 alakohta*)

30. *Oikeudenkäyntimenettely – Asian selvittämistoimet – Asiakirjojen esittämispyyntö*
(*Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 65 artikla ja 66 artiklan 1 kohta*)

1. Salliakseen yhteisön kilpailusääntöjen soveltamisen menettelyssä kysymyksessä olevien yritysten puolustautua hyödyllisellä tavalla väitetiedoksiannossa niitä vastaan esitettyjä väitteitä vastaan komission pitää antaa niiden tutustua kaikkiin tutkinta-asiakirjoihin lukuun ottamatta niitä, jotka sisältävät muiden yritysten liikesalaisuuksia tai muuta luottamuksellista tietoa, sekä komission sisäisiä asiakirjoja.

yrityksillä tai yritysten yhteenliittymillä, joista kyseiset asiakirjat ovat peräisin, asiakirjoista versiot, jotka eivät ole luottamuksellisia. Jos tällaisten ei-luottamuksellisten versioiden laatiminen kaikista asiakirjoista osoittautuu vaikeaksi, sen on toimitettava asianomaisille osapuolille ongelmallisista asiakirjoista luettelo, joka on riittävän täsmällinen, jotta ne voivat arvioida, onko tarpeen pyytää oikeutta tutustua tiettyihin asiakirjoihin.

Lisäksi yritysten ja yritysten yhteenliittymien oikeuden suojella liikesalaisuuksiaan on oltava tasapainossa sen kanssa, että taataan oikeus tutustua kaikkiin asiakirjoihin.

(ks. 45 ja 46 kohta)

Näin ollen jos komissio katsoo, että tietyt sen tutkinta-aineistoon sisältyvistä asiakirjoista sisältävät liikesalaisuuksia tai muuta luottamuksellista tietoa, sen on valmistettava tai valmistutettava niillä

2. Kun otetaan huomioon, että asiakirjoja, joita ei ole annettu tiedoksi asianosaisille kilpailun alaan liittyvän hallinnollisen menettelyn aikana, ei voida käyttää todisteina niitä vastaan, kyseisiä asiakirjoja ei voida hyväksyä todisteina, jos käy ilmi, että komissio on lopullisessa päätöksessään perustanut kantansa asiakirjoihin, jotka eivät sisälly tutkinta-aineis-

toon ja joita ei ole annettu tiedoksi kantajille.

liittymille, jotta nämä voivat puolustautua tehokkaasti, ennen kuin komissio tekee lopullisen päätöksen.

Tästä seuraa, että jos komissio aikoo perustaa kantansa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen otteeseen tai tällaiseen vastaukseen liitettyyn asiakirjaan näyttääkseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyssä toteen, että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville asianosaisille on annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen todisteeseen.

Tätä vaatimusta ei noudateta, kun päätöksessä katsotaan emoyhtiön olevan vastuussa rikkomisesta yhtäältä sillä perusteella, että sen tytäryhtiö osallistui kartelliin, ja toisaalta sillä perusteella, että emoyhtiö osallistui suoraan kartellin toimintaan, kun emoyhtiö ei ole väitetiedoksiannon perusteella voinut saada tietoonsa väitettä, jonka mukaan se osallistui suoraan kilpailusääntöjen rikkomiseen, eikä myöskään niitä tosiseikkoja, jotka lopulta päätöksessä esitettiin tämän väitteen tueksi.

(ks. 56 ja 57 kohta)

3. Väitetiedoksiannossa on esitettävä väitteet riittävän selkein sanamuodoin ja ainakin pääpiirteittäin, jotta ne, joita asia koskee, voivat saada tiedon siitä, mistä toiminnasta komissio niitä moittii. Vain tämän edellytyksen täytyessä väitetiedoksianto voi täyttää sille yhteisön asetuksissa annetun tehtävänsä, joka on kaikkien tarpeellisten seikkojen ilmoittaminen yrityksille ja yritysten yhteen-

Joka tapauksessa vaikka komission päätös sisältää uusia tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja koskevia väitteitä, joista asianomaisia yrityksiä ei ole kuultu, todettu virhe johtaa päätöksen kumoamiseen tältä osin ainoastaan, jos kyseisiä väitteitä ei voida näyttää oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen sellaisten päätöksessä esitettyjen muiden seikkojen perusteella, joiden osalta kyseisillä yrityksillä on ollut tilaisuus esittää huomautuksensa.

Lisäksi siltä osin kuin tietyt päätöksen perustelut riittävät oikeudellisesti yksin

perusteeksi tälle päätökselle, virheet, jotka saattaisivat rasittaa toimen muita perusteluja, eivät missään tapauksessa vaikuta tämän päätöksen päätösosaan.

on pyydetty, ei ole edellä mainittujen periaatteiden vastaista.

(ks. 86 ja 87 kohta)

(ks. 67, 71, 77 ja 79–81 kohta)

4. Vaikka komissio ei ole Euroopan ihmis-oikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettu tuomioistuin ja vaikka komission määräämät sakot eivät ole luonteeltaan rikosoikeudellisia, komission on joka tapauksessa noudatettava yhteisön oikeuden yleisiä oikeusperiaatteita hallinnollisissa menettelyissään.
5. Asioissa, joissa yhteisön toimielimillä on harkintavaltaa voidakseen toteuttaa tehtävänsä, yhteisön oikeusjärjestyksessä suotujen hallinnollista menettelyä koskevien takeiden noudattaminen on sitäkin tärkeämpää. Näihin takeisiin kuuluu erityisesti toimivaltaisen toimielimen velvollisuus tutkia huolellisesti ja puolueettomasti kaikki kyseiseen asiaan liittyvät merkitykselliset seikat.

(ks. 92 kohta)

Vaikka yhtäältä komissio voi kuulla luonnollisia henkilöitä ja oikeushenkilöitä silloin, kun se pitää sitä tarpeellisenä, sillä ei kuitenkaan ole oikeutta kutsua sellaisia todistajia, joiden lausumat tukevat näkemystä kilpailusääntöjen rikkomisesta, ilman näiden suostumusta, ja toisaalta se seikka, että yhteisön kilpailulainsäädännössä ei säädetä komission velvollisuudesta kutsua ”puolustuksen” todistajia, joiden todistelua

6. Se, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, ei riitä sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa sen toiminnasta; näin on erityisesti silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita.

Tältä osin vaikka se seikka, että emoyhtiö omistaa täysin tytäryhtiönsä, onkin vahva osoitus siitä, että emoyhtiöllä on määräävä vaikutusvalta tytäryhtiönsä käyttäytymiseen markkinoilla, se ei kuitenkaan yksin riitä saattamaan emoyhtiötä vastuuseen tytäryhtiönsä käyttäytymisestä. Omistussuuden lisäksi tarvitaan edelleen jokin muu tekijä, mutta sellaiseksi käyvät myös aihetodisteet. Tämän muun tekijän ei välttämättä tarvitse olla todiste siitä, että emoyhtiö antaa tosiasiallisesti tytäryhtiölleen ohjeita kartelliin osallistumisesta.

(ks. 131 ja 132 kohta)

7. Kartelliin osalliseksi epäillyn yrityksen lausuntoa, jonka totuudenmukaisuuden on riitauttanut useampi muu yritys, ei voida pitää riittävänä näyttönä viimeksi mainittujen yritysten toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, jos sen tukena ei ole muita todisteita.

Lisäksi lausunnon antajan intressien vastaisia lausuntoja on lähtökohtaisesti pidettävä erityisen uskottavina todisteina.

(ks. 166 ja 167 kohta)

8. Riittää, että komissio osoittaa asianomaisen yrityksen osallistuneen kokouksiin, joiden aikana on tehty kilpailunvastaisia sopimuksia, ilman että se olisi selvästi vastustanut niitä, jotta kyseisen yrityksen osallistuminen yhteistoimintajärjestelyyn voidaan osoittaa oikeudellisesti riittävällä tavalla. Jos osallistuminen tällaisiin kokouksiin on näytetty toteen, kyseisen yrityksen on esitettävä selvitystä siitä, että se ei osallistunut kyseisiin kokouksiin rajoittaakseen kilpailua, osoittamalla ilmoittaneensa kilpailijoilleen, että se osallistui näihin kokouksiin eri tarkoituksessa kuin ne.

Tämän oikeusperiaatteen taustalla oleva peruste on se, että yritys, joka on osallistunut tällaiseen kokoukseen sanoutumatta julkisesti irti sen sisällöstä, on antanut toisille osallistujille sen vaikutelman, että se hyväksyi sen tuloksen ja noudattaisi sitä.

Lisäksi se, että yritys ei noudata kokouksessa, jonka tarkoitus oli kilpailun rajoittaminen, sovittua, ei poista sen vastuuta kartelliin osallistumisesta, ellei se ole julkisesti sanoutunut irti siitä, mitä kokouksessa on sovittu.

Kun tämä kokousten järjestelmä on osa kyseisten yritysten pyrkimyksiä, joilla oli yksi ainoa taloudellinen päämäärä eli normaalin hintakehityksen vääristäminen asianomaisilla markkinoilla, olisi keinotekoisista jakaa tämä käyttäytyminen, jolla oli yksi ainoa päämäärä, pitämällä sitä useina erillisinä kilpailusääntöjen rikkomisina.

(ks. 188, 189, 196, 312, 360 ja 424 kohta)

9. Yritys, joka on osallistunut omalla käyttäytymisellään yhteisön kilpailusääntöjen monenlaiseen rikkomiseen EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla kilpailua rajoittavalla sopimuksella tai yhdenmuikaistetulla menettelytavalla, jolla pyritään myötävaikuttamaan kilpailusääntöjen rikkomisen toteuttamiseen kokonaisuudessaan, voi olla vastuussa myös muiden yritysten käyttäytymisestä saman kilpailusääntöjen rikkomisen osalta koko siltä ajalta, jolloin se osallistui kyseiseen rikkomiseen; näin on siinä tapauksessa, että kyseisen yrityksen näy-

tetään tienneen muiden osallistujien lainvastaisesta käyttäytymisestä tai voineen kohtuudella ennakoida sen ja olleen valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin.

Yrityksen ei voida väittää osallistuneen kokonaiskartelliin pelkästään siitä syystä, että sen tekemän sopimuksen ja kokonaiskartellin tavoitteet ovat samat. Sopimukseen osallistumista voidaan pitää yrityksen liittymisenä kokonaiskartelliin ainoastaan, jos yritys tiesi tai jos sen olisi pitänyt tietää, että se sopimukseen osallistuessaan osallistui myös kokonaiskartelliin.

(ks. 207, 209 ja 236 kohta)

10. EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomisen toteennäyttämisen osalta komission on esitettävä selvitys niistä kilpailusääntöjen rikkomisista, jotka se on katsonut tapahtuneeksi, ja oikeudellisesti riittävä näyttö kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista seikoista.

Komission on esitettävä täsmällistä ja yhtäpitävää näyttöä, jonka perusteella

voidaan vakuuttua siitä, että rikkominen on tapahtunut. Kaikkien komission toimittamien todisteiden ei kuitenkaan tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että komission esittämät todisteet kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna täyttävät nämä edellytykset.

mioon kilpailijoidensa kanssa vaihdetut tiedot.

(ks. 291 kohta)

(ks. 256–258 kohta)

12. Se seikka, että komissio on aikaisemmin määrännyt tietyn tasoisia sakkoja tietyn tyyppisistä rikkomisista, ei voi estää sitä korottamasta tätä tasoa asetuksessa N:o 17 säädetyissä rajoissa, jos tämä on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi.

11. Perustamissopimuksen kilpailua koskeville määräyksille ominaisen kunkin taloudellisen toimijan itsenäistä toimintalinjaa koskevan vaatimuksen kanssa on ehdottomasti ristiriidassa, että tällaiset toimijat olisivat keskenään minkäänlaisessa suorassa tai epäsuorassa yhteydessä joko pyrkimällä vaikuttamaan todellisen tai mahdollisen kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastamalla tällaiselle kilpailijalle päätetty tai suunnitteilla oleva markkinakäyttäytyminen, kun näiden yhteydenottojen tarkoituksena tai vaikutuksena on sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaa tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla. Tältä osin on oletettava, elleivät asianomaiset toimijat esitä niille kuuluvan näyttövelvollisuuden mukaisesti vastakkaista näyttöä, että yhteistoimintaan osallistuvat ja edelleen markkinoilla toimivat yritykset ottavat markkinakäyttäytymisestään päättäessään huo-

Yhteisön kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää nimittäin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi.

Sellaiseen hallinnolliseen menettelyyn osallistuvat yritykset, jonka päätteeksi voidaan määrätä sakkoja, eivät voi saavuttaa perusteltua luottamusta siihen, ettei komissio ylitä aiemmin käytettyä sakkojen tasoa.

(ks. 376 ja 377 kohta)

13. Sen jälkeen kun komissio on ilmoittanut tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joiden perusteella se aikoo laskea sakon suuruuden, komissiolla ei ole enää velvollisuutta täsmentää väitetiedoksiannossa tapaa, miten se käyttäisi kutakin tällaista tekijää sakon suuruutta määrittäessään. Se, että määrättäväksi aiottujen sakkojen suuruudesta ilmoitettaisiin ennen kuin yritykset ovat voineet esittää huomautuksensa niitä vastaan esitettyjen väitteiden johdosta, merkitsi sitä, että komission päätöstä ennakoitaisiin epäasianmukaisella tavalla.

Näin ollen komission velvollisuutena ei ole enää hallinnollisen menettelyn aikana ilmoittaa asianomaisille yrityksille aikomuksestaan noudattaa uutta sakkojen laskentatapaa.

(ks. 392 ja 403 kohta)

14. Kun komissio on väitetiedoksiannossaan nimenomaisesti ilmoittanut, että se aikoo tutkia, onko yrityksille määrättävä sakkoja, ja se on myös ilmoittanut ne tärkeimmät tosiseikat ja oikeudelliset seikat, jotka voivat johtaa sakon määräämiseen, kuten oletetun kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston sekä sen, että rikkomiseen on syyllistytty tahallaan tai tuottamuksesta, komissio

on täyttänyt velvoitteensa kunnioittaa yritysten oikeutta tulla kuulluiksi. Näin toimimalla se antaa yrityksille tiedot, jotka ovat tarpeen, jotta ne voivat puolustautua paitsi sitä vastaan, että niiden vahvistetaan rikkoneen kilpailusääntöjä, myös sakkojen määräämistä vastaan.

Tästä seuraa, että siltä osin kuin on kyse kilpailusääntöjen rikkomisen johdosta määrättävän sakon määrän määrittämisestä, kysymyksessä olevien yritysten puolustautumisoikeudet taataan siis komissioon nähden siten, että yritykset voivat esittää komissiolle huomautuksia rikkomisten, joihin niiden väitetään syyllistyneen, kestosta, vakavuudesta ja kilpailunvastaisuudesta. Lisäksi on huomattava, että sakon määrän määrittämisen osalta yrityksillä on vielä yksi tae, koska ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimella on asetuksen N:o 17/17 artiklan nojalla täysi harkintavalta ja se voi erityisesti poistaa sakon tai alentaa sitä.

(ks. 397 ja 398 kohta)

15. Vaikka se, että yritys ei ole osallistunut kaikkiin yhteistoimintajärjestelyn muo-

dostaviin osatekijöihin, ei ole merkityksellistä kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa osoitettaessa, tällainen seikka on kuitenkin otettava huomioon kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioinnin yhteydessä ja tarvittaessa sakon suuruutta määritettäessä.

yhteistoimintajärjestelyjen oletetaan vaikuttavan sisämarkkinoiden moitteettomaan toimintaan, ja samalla tavoin voidaan lisäksi luonnehtia muitakin menettelytapoja, joilla saattaa olla tällaisia vaikutuksia.

(ks. 429 kohta)

16. Kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätävien sakkojen suuruutta määritettäessä on rikkomisen vakavuutta arvioitaessa erityisesti otettava huomioon aiheutettujen kilpailunrajoitusten luonne.

Oikeuskäytännöstä ja asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuista suuntaviivoista ei seuraa, että kilpailusääntöjen rikkomisen luokittelu erittäin vakavaksi edellyttää, että useat näistä menettelytavoista esiintyvät samanaikaisesti. Horisontaalinen hintakartelli voi yksinään olla tällainen rikkominen, jos se vaarantaa markkinoiden moitteettoman toiminnan.

Hintojen vahvistamista ja markkinoiden jakamista on pidettävä erityisen vakavana rikkomisena, koska ne vaikuttavat suoraan kyseisillä markkinoilla vallitsevan kilpailun olennaisiin parametreihin.

Lisäksi oikeuskäytännöstä ja edellä mainituista suuntaviivoista ei seuraa, että jotta kartelli voitaisiin luokitella erittäin vakavaksi rikkomiseksi, sen pitäisi sisältää erityisiä hallintorakenteita.

(ks. 434–437 ja 441 kohta)

Markkinoiden eristäminen ei kuitenkaan ole välttämätön edellytys kilpailusääntöjen rikkomisen pitämiseksi erittäin vakavana. Päinvastoin hintakartelleihin tai markkinoiden jakamiseen perustuviin kiintiöihin liittyvien horisontaalisten

17. Asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen mukaan rikkomisen

vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Kyseisissä suuntaviivoissa ei siis yhdistetä suoraan rikkomisen vakavuutta sen vaikutukseen. Todellinen vaikutus on yksi tekijä muiden joukossa, ja se jätetään jopa huomiotta silloin, kun se ei ole mitattavissa.

(ks. 447 kohta)

18. Pelkästään se, että kysymyksessä olevilla markkinoilla on taantuma ja että tietyt yritykset kärsivät tappioita, ei estä kartellin perustamista eikä EY 81 artiklan soveltamista. Lisäksi huono markkina-tilanne ei merkitse, että kartellilla ei olisi vaikutusta. Sovittujen hinnankorotusten avulla voidaan mahdollistaa hintojen laskun valvominen tai rajoittaminen, mikä vääristää kilpailua.

Lisäksi kun komissio määrää seuraamuksia yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta, sen ei tarvitse ottaa huomioon lieventävänä seikkana sitä, että kyseessä oleva ala on taloudellisesti heikossa kunnossa, eikä komission tarvitse sen vuoksi, että se on aikaisemmissa asioissa ottanut alan taloudellisen tilanteen huo-

mioon lieventävänä seikkana, välttämättä jatkaa kyseistä käytäntöä. Kartellit syntyvät yleisesti ottaen silloin, kun alalla on vaikeuksia.

(ks. 462 ja 663 kohta)

19. Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin voivat tapauksen mukaan kuulua kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tavaroitten määrä ja arvo, yrityksen koko ja taloudellinen vahvuus ja siten myös se vaikutusvalta, jota yritys on voinut käyttää markkinoilla. Tästä seuraa yhtäältä, että sakon suuruuden määrittämiseksi on sallittua ottaa huomioon yhtä hyvin yrityksen kokonaisliikevaihto, joka osoittaa – vaikkakin vain likimääräisesti ja epätäydellisesti – yrityksen kokoa ja taloudellista vahvuutta, kuin se osa liikevaihdosta, joka kertyy kilpailusääntöjen rikkomisen kohteena olevien tavaroitten myynnistä ja joka on näin ollen omiaan osoittamaan rikkomisen laajuutta. Tästä seuraa toisaalta, ettei kummallekaan näistä luvuista pidä antaa sellaista merkitystä, joka olisi suhteeton verrattuna muihin arvioinnissa huomioon otettaviin seikkoihin, ja että sakon asianmukaisen määrän vahvistaminen ei näin ollen voi olla pelkän kokonaisliikevaihtoon perustuvan laskelman tulos.

(ks. 468 kohta)

20. Komissio ei ole määrittäessään sakkoja kulloisenkin rikkomisen vakavuuden ja keston perusteella velvollinen laskemaan sakon määrää kyseisten yritysten liikevaihtoa koskevien määrien pohjalta eikä varmistamaan tapauksissa, joissa sakkoja määrätään useille yrityksille samasta rikkomisesta, että kunkin yrityksen osalta lasketut sakkojen lopulliset määrät heijastavat kaikkia yritysten välisiä eroavaisuuksia näiden kokonaisliikevaihdon taikka kyseisen tuotteen markkinoita koskevan liikevaihdon osalta.

yhdenvertaisen kohtelun periaatteen vastaista, jos sitä ei sovelleta kaikkiin kysymyksessä oleviin yrityksiin.

(ks. 504, 507 ja 511 kohta)

(ks. 484 kohta)

22. Yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävien sakkojen ehkäisevän vaikutuksen huomioon ottaminen sakon perusmäärää vahvistettaessa on olennainen osa rikkomisen vakavuuden perusteella toteutettavaa sakkojen määrien vaihtelemista.

21. Kun komissio jakaa kyseiset yritykset eri luokkiin sakkojen suuruuden määrittämiseksi, kuhunkin tällä tavoin yksilöityyn luokkaan sovellettavan kynnysluvun on oltava johdonmukainen ja objektiivisesti perusteltu. Koska yrityksen kyseisestä tuotteesta Euroopan talousalueella saama liikevaihto ja markkinaosuudet ovat seikkoja, joiden perusteella saadaan tietoja yrityksen merkityksestä, komissio voi ottaa ne huomioon tässä yhteydessä.

Komissio voi määrätä ankarammat sakot yritykselle, jonka – kun otetaan huomioon, että sillä on keskeinen asema markkinoilla – toiminnalla markkinoilla on ollut suurempi vaikutus kuin muilla samaan rikkomiseen syyllistyneillä yrityksillä. Tällainen sakon määrän laske mistapa täyttää muun muassa sen edellytyksen, että sakko on riittävän ehkäisevä.

Markkinaosuuksien käyttäminen yhtenä tekijänä yritysten erottamisessa on tosin

Yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävien sakkojen ehkäisevässä tarkoituksessa tehty korotus ei ole yhteensopimaton sakkojen määräämättä jättä-

misestä tai niiden lieventämisestä kartellitapauksissa annetun tiedonannon soveltamisen kanssa, koska nämä kaksi vaihetta eroavat selvästi toisistaan ja niiden samanaikaista soveltamista ei voida pitää ristiriitaisena. Sakon korottaminen ehkäisevässä tarkoituksessa kuuluu kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon laskentavaiheeseen. Sen jälkeen kun tämä määrä on määrätty, yhteistyötiedonannon soveltamisella pyritään antamaan hyvitystä niille yrityksille, jotka ovat päättäneet tehdä yhteistyötä komission kanssa. Se, että yritys päättää tehdä yhteistyötä tutkimuksessa saadakseen alennusta sille tässä yhteydessä määrättyyn sakkoon, ei millään tavoin takaa, että yritys ei enää tulevaisuudessa syyllisty samankaltaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen.

(ks. 526, 540 ja 541 kohta)

23. Määrittäessään yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättävän sakon suuruutta komissio voi korottaa sakon perusmäärää ensiksi sen merkityksen vuoksi, joka yrityksellä on kysymyksessä olevan tuotteen markkinoilla, ja sitten toiseksi ehkäisevän vaikutuksen perusteella siten, että se ottaa huomioon yrityksen tai konsernin, johon yritys kuuluu, kaiken toiminnan yrityksen kokonaisresurssien huomioon ottami-

seksi. Näissä kahdessa korotuksessa ei siis oteta huomioon samoja seikkoja.

(ks. 535 ja 536 kohta)

24. Useiden yritysten rikottua yhteisön kilpailusääntöjä on sakkojen suuruutta määrättäessä tutkittava kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus, mikä edellyttää erityisesti sitä, että on määritettävä kunkin yrityksen osuus rikkomisessa sen ajan osalta, jona se osallistui siihen. Tästä seuraa muun muassa, että yhden tai useamman yrityksen toiminta kartellin ”johtajana” on otettava huomioon sakon määrää laskettaessa, sillä tällaisessa asemassa olleilla yrityksillä on tämän perusteella oltava erityinen vastuu muihin yrityksiin verrattuna. Näiden periaatteiden mukaisesti komission asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta antamien suunta- viivojen 2 kohdassa otsikon ”Raskauttavat olosuhteet” alla vahvistetaan luettelo, joka ei ole tyhjentävä, seikoista, joiden perusteella sakon perusmäärää voidaan korottaa, ja näihin kuuluu muun muassa

”toiminta rikkomusten johtajana tai yllyttäjänä”.

lisen lieventäviin seikkoihin perustuvan sakon määrän alentamisen suuruutta.

(ks. 602 ja 624 kohta)

(ks. 561 ja 622 kohta)

25. Vaikka asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen 3 kohtaan sisältyvässä luettelossa luetellut seikat ovat varmasti niiden joukossa, jotka komissio voi tietyssä tapauksessa ottaa huomioon, se ei ole velvollinen antamaan tämän vuoksi lisälennusta automaattisesti, jos yritys esittää viitteitä, jotka osoittavat jonkin tällaisen seikan olemassaolon. Sitä, onko sakon mahdollinen alentaminen lieventävien seikkojen nojalla asianmukaista, on arvioitava kokonaisvaltaisesti ja ottaen huomioon kaikki merkitykselliset seikat. Koska suuntaviivoissa ei ole pakottavaa mainintaa lieventävistä seikoista, jotka voidaan ottaa huomioon, komissio on säilyttänyt tietyn harkintavallan arvioidakseen kokonaisvaltaisesti mahdol-

26. Yritystä kohtaan harjoitetun uhkailun ja painostuksen olemassaolo ei vaikuta lainkaan yhteisön kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloon ja vakavuuteen, eikä se ole lieventävä seikka. Yritys, joka muiden kanssa osallistuu kilpailua rajoitettavaan toimintaan, voi ilmoittaa kohtamastaan painostuksesta toimivaltaisille viranomaisille ja tehdä komissiolle kantelun asetuksen N:o 17 3 artiklan mukaisesti sen sijaan, että se osallistui kartelliin. Tämä pätee kaikkiin kartelliin osallistuviin ilman, että niiden välillä olisi tarpeen tehdä eroa väitetyyn painostuksen voimakkuuden mukaan.

(ks. 638 ja 639 kohta)

27. Rikkomisen lopettaminen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen kuuluu asetuksen N:o 17 15 artiklan

2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen 3 kohdassa nimenomaisesti lueteltuihin lieventäviin seikkoihin.

Komission ei kuitenkaan tarvitse yleisesti pitää kilpailusääntöjen rikkomisen jatkamista raskauttavana seikkana eikä sen lopettamista lieventävänä seikkana.

Lisäksi tilanteessa, jossa kilpailusääntöjen rikkomisen lopettamisen ajankohta edeltää komission ensimmäisiä toimenpiteitä tai tarkastuksia, sakkoa alentamalla otettaisiin toiseen kertaan huomioon suuntaviivojen mukaisesti tapahtuvassa sakkojen laskennassa huomioon otettava rikkomusten kesto. Tämän huomioon ottamisen tarkoituksena on nimenomaan se, että rangaistaan ankarammin yrityksiä, jotka rikkovat kilpailusääntöjä pitkän ajan, kuin niitä, joiden rikkominen on lyhytkestoista. Se, että sakon määrää alennettaisiin sillä perusteella, että yritys on lopettanut rikkomismenettelyn ennen komission ensimmäisiä tarkastuksia, vaikuttaisi siten, että

lyhytkestoisista rikkomisista vastuussa olevat saisivat etua toistamiseen.

(ks. 643–646 kohta)

28. Sakkojen määräämättä jättämisestä tai niiden lieventämisestä kartellitapauksissa annetun tiedonannon B kohdan b alakohdan sanamuodosta seuraa, että ”ensimmäisen” yrityksen ei ole tarvinnut esittää näyttöä, joka osoittaa kaikki kartellin toiminnan yksityiskohdat, vaan ratkaisevan näytön esittäminen riittää. Erityisesti tässä sanamuodossa ei edellytetä, että tämä näyttö olisi itsessään ”riittävää” väitetiedoksiannon saati sitten kilpailusääntöjen rikkomisen toteavan lopullisen päätöksen laatimista varten.

Lisäksi yhteistyötiedonannosta ilmenee selvästi, että sillä, että yritys on ensimmäinen, joka toimittaa ratkaisevaa näyttöä, on merkitystä B ja C kohdan, mutta ei D kohdan soveltamisen kannalta, koska D kohtaan ei sisälly mitään viittausta siihen, että jokin yritys on tehnyt yhteistyötä aiemmin kuin toinen, eikä siinä palkita tällaisesta aiemmudesta.

(ks. 692 ja 697 kohta)

29. Sakon alentaminen hallinnollisessa menettelyssä harjoitetun yhteistyön vuoksi on perusteltua vain, jos komissio on yrityksen käyttäytymisen vuoksi voinut todeta kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin tai, tilanteen mukaan, saada sen loppumaan.

Tunnustukset, joihin liittyy varauksia, tai epäselvät lausunnot eivät ole todellista yhteistyötä, eivätkä ne helpota komission tehtävää, koska ne edellyttävät tarkistusten tekemistä. Tämä pitää sitäkin enemmän paikkansa, kun varaukset koskevat kilpailusääntöjen rikkomisen keston, myyntikiintiöiden, markkinaosuuksien ja tietojen vaihdon kaltaisia seikkoja.

Komissiolla on tältä osin harkintavaltaa, mikä ilmenee sakkojen määräämättä jättämisestä tai niiden lieventämisestä kartellitapauksissa annetun tiedonannon D kohdan 2 alakohdan sanamuodosta.

(ks. 716 ja 717 kohta)

Lisäksi ja ennen kaikkea alennus yhteistyötiedonannon nojalla on perusteltu ainoastaan silloin, kun toimitettujen tietojen ja kyseessä olevan yrityksen käyttäytymisen yleisemminkin voidaan katsoa osoittavan, että yritys on harjoittanut todellista yhteistyötä.

30. Yhteisöjen tuomioistuimissa käytävän oikeudenkäyntimenettelyn aikana komission sisäisiä asiakirjoja, jotka liittyvät yhteisön kilpailusääntöjen soveltamisen menettelyyn, ei saateta kantajien tietoon, elleivät käsiteltävänä olevan asian erityiset olosuhteet sitä edellytä sellaisten painavien syiden perusteella, jotka asianosaisten on esitettävä.

(ks. 736 kohta)